

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ЗАХИСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕДІАПРОСТОРІВ ВІД РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Конах Вікторія Костянтинівна,
кандидат політичних наук

Проаналізовано сучасний досвід іноземних країн і міжнародних організацій щодо протидії російській пропаганді та визначено новітні тренди на цьому напрямі. Зазначено, що нині такі заходи мають як спонукальний, так і обмежувальний характер у мас-медійному просторі. Зокрема, до спонукальних заходів можуть бути віднесені: протидія російській пропаганді «позитивною» інформацією; запуск власних російськомовних телеканалів та розвиток і посилення іншомовних ресурсів; підтримка незалежних російськомовних мас-медіа; підготовка незалежних фахових журналістів у Росії, а також викриття дезінформації, яка надходить з-за кордону, тощо. До обмежувальних заходів можуть бути віднесені: зупинка ретрансляції російських каналів чи заборона трансляції окремих російських передач; введення штрафів до ретрансляторів інформації, які здійснюють пропаганду війни, закликають до зміни конституційного ладу чи зазіхають на суверенітет країни; невидача ліцензій мас-медіа, що зарекомендували себе як такі, що подають інформацію не з журналістської позиції, а слугуючи інтересам міжнародної політики Росії; заборона в'їзду до країн ЄС окремим журналістам, які брали активну участь у пропагандистських зусиллях на підтримку анексії Криму з боку РФ і російської військової інтервенції в Україні тощо.

Ключові слова: протидія російській пропаганді, викриття дезінформації, спонукальні та обмежувальні заходи у мас-медійному просторі.

Konakh Viktoriya

THE CURRENT TRENDS IN PROTECTION OF THE NATIONAL MEDIA SPACE FROM THE RUSSIAN PROPAGANDA.

In the article it is analyzed the experience of foreign countries and international organizations to counter Russian propaganda and set the current trends in the appointed direction. Such measures now have got incentive and restrictive character in mass media space. In particular, incentive measures may include: opposition to the Russian propaganda «positive» information; launch of the own TV channels in Russian and development and strengthening of the own broadcasting resources; support for the Russian independent media; professional training for the independent journalists in Russia; exposure of the misinformation coming from abroad etc. Restrictive measures may include: stop of the Russian channels relaying or prohibit of some Russian TV programs; introduction of the penalties for repeaters of the information that carry out propaganda of war, incitement to change the constitutional order or encroachment on the sovereignty of the country; refusal to issue licenses to the media have proven to be the journalists providing the information not from their own perspective, but serving the interests of the Russian foreign policy; ban on the entry to the EU for the individual journalists who were actively involved in advocacy efforts in support of the annexation of Crimea by Russia and the Russian military intervention in Ukraine etc.

Keywords: opposition to the Russian propaganda, exposure of the misinformation, incentive and restrictive measures in the mass media space.

Незважаючи на наявність у багатьох провідних держав різноманітних інструментів, спроможних впливати на формування глобального медіа-простору, біль-

шість із них виявилися не готовими до посилення інформаційно-пропагандистського впливу РФ упродовж останніх років та використання нею не притаманних де-

мократіям засобів і методів інформаційно-психологічної боротьби. Особливо помітним це стало наприкінці 2013 – початку 2014 рр., коли РФ, задіявши увесь наявний у неї ресурс засобів та методів інформаційно-психологічної боротьби, поряд із військовою кампанією провела проти України інформаційну війну як у власному, так і в українському та світовому медіа-просторі. Цілком логічно, що реакцією на агресивні дії РФ у глобальному медіа-просторі став пошук західними країнами нових способів і засобів протидії російській пропаганді.

Оскільки Україна нині здійснює пошук дієвих засобів та методів протидії російській пропаганді, надзвичайно важливими є вивчення й аналіз сучасного досвіду іноземних країн та міжнародних організацій на цьому напрямі. З огляду на зазначене предметом аналізу цієї статті є новітній досвід іноземних країн і міжнародних організацій щодо протидії російській пропаганді, а **метою** статті – визначення новітніх трендів на означеному напрямі.

Варто зауважити, що така робота здійснюється як у межах міжнародних організацій, так і окремими країнами. Так, ЄС розробив план протидії російській пропаганді, який був затверджений у червні 2015 р. План передбачає протистояння російській пропаганді «позитивною» інформацією та підвищенням популярності Євросоюзу на пострадянському просторі. Проект також передбачає «розвиток спеціалізованих комунікаційних засобів за пріоритетними напрямками», які будуть «у розпорядженні політичного керівництва ЄС, прес-служб, делегацій Європейського Союзу й держав – членів ЄС». Матеріали, які поширюватимуться російською та іншими місцевими мовами, мають «дати можливість громадянам легко зрозуміти, що політичні та економічні реформи, які пропонує ЄС, з часом позитивно вплинуть на їхнє повсякденне життя [1]».

Крім того, Брюссель вирішив скоординувати дії і підтримати незалежні російськомовні мас-медіа у країнах ЄС, «Східного партнерства», а також незалеж-

ні ЗМІ в РФ. Як заявив Берг Кундерс – глава МЗС Нідерландів: «На інформаційно-розважальні програми і пропаганду має бути відповідь. Ми не хочемо сіяти пропаганду, але йдеться про те, щоб сучасні російські ЗМІ також могли бути незалежними. Польща виділить на проєкт мільйон євро. Нідерланди – півтора мільйона євро. Решта країн мають вирішити, скільки коштів вони готові вкласти в цей проєкт». Серед каналів, які можуть знайти підтримку в рамках проєкту, видання наводить російський телеканал «Дождь» і білоруський «Белсат» [2].

Також ЄС планує запустити власний російськомовний телеканал, створення якого має на меті зробити вільну інформацію доступною для Росії і російськомовної меншини в країнах ЄС. На думку глави МЗС Польщі Гжегожа Схетини, телеканал зможе створювати програми для використання іншими російськомовними ЗМІ, що вже існують. «Для нас важливо, щоб незалежний телеканал міг приносити користь усій інфраструктурі російськомовних ЗМІ», – підкреслив керівник польського зовнішньополітичного відомства [3].

Як зауважує в контексті вищезазначеного віце-президент міжнародної організації *Freedom House* Деніел Келінгерт, головна мета такої відповіді масштабній пропаганді полягає в «наданні російськомовній аудиторії точної, збалансованої та якісної журналістики» [4].

Ще одним із важливих напрямів, визначених ЄС у межах протистояння в глобальному медіа-просторі, є викриття дезінформації, яка надходить з-за кордону. Для цього в червні 2015 р. в ЄС було створено спеціальну команду – *East Stratcom*, яка є підзвітною стратегічній команді з комунікацій зовнішньополітичного відомства ЄС. Команда *East Stratcom* налічує п'ятьох російськомовних фахівців з Чехії, Великої Британії, Данії, Латвії та Естонії, а очолює її Жиль Портман, який раніше працював у Європейській службі зовнішніх дій (дипломатичному відомстві ЄС). Основне завдання *East Stratcom* полягатиме в моніторингу та аналізі інфор-

мації про ЄС, що міститься в російських мас-медіа, виявленні дезінформації, а за необхідності – в корекції інформації. З-поміж іншого до обов'язків борців із пропагандою буде входити налагодження дієвих комунікацій через регулярне оновлення інформації, зокрема російською мовою, про ЄС через ключові меседжі, статті, редакційні матеріали, інформаційні бюлетені та інфографіку з акцентом на вигоди від Східного партнерства, а також посилення незалежності мас-медіа [5].

Окремим напрямом для боротьби з російською пропагандою в країнах ЄС визначено підготовку фахових журналістів. У цьому контексті заслуговує на увагу проект під назвою «Тренінг із розслідувальної журналістики для запобігання російській комунікації в країнах Балтії». Початківцям і досвідченим російськомовним журналістам пропонують програму навчання, на яку американці готові виділити спеціальний грант у розмірі 500 тис. доларів. Тренінг розрахований на рік – до 30 листопада 2016 р. і стосується всіх балтійських держав. Як зазначається на сайтах посольств США в Латвії, Литві та Естонії, «оскільки російська пропаганда і дезінформація множаться, засобом масової інформації в усіх трьох країнах необхідні навички та інструменти протистояння – за допомогою переконливої новинної журналістики, заснованої на фактах» [6].

Водночас варто зауважити, що окремі держави власними зусиллями також намагаються боротися з російською пропагандою. Так, у Фінляндії з цією метою створено спеціальну робочу групу, до якої увійшли близько 100 представників різних міністерств і державних служб, що мають намір створити єдину картину «інформаційних операцій проти Фінляндії». До підготовки фінських борців із російською пропагандою залучать фахівців із фонду Рузвельта й Гарвардського університету. Одним із завдань членів групи є освіта жителів країни; вони готові читати лекції співгромадянам, зокрема, на прикладах з історії Фінляндії демонструва-

ти, як маніпулюють неправдивими відомостями або фотографіями.

Як зауважив керівник урядової служби з комунікацій Маркку Мантіла, «головним завданням інформаційної війни є спроби іноземної держави вплинути на жителів іншої держави, і тому дуже важливо запобігти поширенню неправдивої інформації та виступити проти неї». Як приклад він навів той факт, що російські журналісти цитують фінських політиків вибірково, тому «у більшості споживачів продукції ЗМІ Росії склалося враження, що уряд Фінляндії та топ-політики в прямому розумінні цього слова нібито вимагають відмовитися від введених проти Росії санкцій», що не відповідає дійсності і спрямовано на підрив єдності ЄС. Також Маркку Мантіла підкреслив, що у російських медіа регулярно спотворюють висловлювання провідних політиків Фінляндії, «і це не може бути випадковістю» [7].

Вдаються деякі держави й до більш радикальних заходів у боротьбі з російською пропагандою, зокрема зупиняють ретрансляцію російських каналів чи забороняють трансляцію окремих передач, що можуть шкодити їхнім національним інтересам.

Так, литовський регулятор телерадіопростору вже неодноразово запроваджував тимчасову заборону на трансляцію російських каналів на території країни, зокрема після того, як на одному з них показали документальний фільм, який викривив події 13 січня 1991 р. У цей день радянська влада здійснила спробу насильницького повалення законної влади у Литві, яка напередодні проголосила незалежність. У документальному фільмі стверджувалося, що напали не радянські війська, а литовські самі на себе. Наводилися думки так званих експертів тощо [8].

У зв'язку з подіями в Україні перша заборона відбулася 7 січня 2015 р., коли литовська Комісія з телебачення та радіомовлення (КТР) вирішила, що низка російських телеканалів у новинних програмах розпалюють ворожнечу і явно спотворюють інформацію що-

до подій в Україні та країнах Балтії. Найжорсткіше рішення було ухвалено щодо телеканалу «*Ren TV Baltic*» – його трансляцію було призупинено строком на три місяці. Щодо телеканалів «Россія-РТР» та «НТВ-Мир», які також були визнані порушниками, з огляду на те, що вони зареєстровані для мовлення на всій території ЄС, а не лише в Литві, було вирішено застосувати іншу процедуру. Зокрема, їм винесли попередження, також передбачалося, що канали мають публічно визнати, що поширювали спотворену інформацію. Проте, зважаючи на те, що керівництво «Россія-РТР» не лише не визнало своїх помилок, а й продовжило діяти в попередньому контексті, 13 квітня 2015 р. КРТ своїм рішенням зупинила трансляцію цього телеканалу. На думку членів Комісії, цей телеканал у своїх програмах підбурював до війни і розпалював ненависть, а також надавав тенденційну, бездоказову інформацію та намагався налаштувати глядача у певному ключі [9].

У Латвії з 3 квітня 2015 р. також було обмежено на три місяці мовлення «Россія-РТР». Підставами для обмеження мовлення стало рішення Ради електронних мас-медіа (*Electronic Mass Media Council*), яка дійшла висновку, що «Россія-РТР» представляє події «найбільш тенденційно й інтерпретуючи відповідно до основних принципів зовнішньої політики РФ, таким чином виправдовуючи воєнну агресію проти суверенної держави. У новинах домінує думка, що, незважаючи на міжнародне право, президент Російської Федерації має повне право використовувати збройні сили в Україні, щоб захистити російськомовних. Рада також визнала, що захисники української демократії і законна влада в Україні були послідовно порівнювані з тими, хто захищає ідеологію нацистської Німеччини». Як зауважив представник Міністерства культури Латвії Андріс Меллакаулс, «було зазначено, що підтримка мовником російської агресії проти України підриває соціальну згуртованість Латвії і прагне розділити суспільство». Рада також ви-

знала, що трансляція цього каналу становить загрозу національній безпеці Латвії, понад 25 % населення якої є вихідцями з Росії. Правові аргументи на користь цього рішення були засновані на Конституції Латвійської Республіки й інших законах, зокрема Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Європейській Конвенції про захист прав людини, а також Законі про електронні медіа (*electronic media law*), який, окрім традиційних заборон дискримінації за певною ознакою, забороняє й заклик до війни та воєнну пропаганду. «Демократія має фундаментальне право захищати себе», – зазначив пан Меллакаулс [10].

Також у серпні 2015 р. в Латвії відмовилися занести до реєстру підприємств латвійське представництво російського державного інформаційного агентства «Россія сьогодні», до складу якого входять пропагандистський канал *RT* та РІА «Новости». Для цього було доведено, що згідно зі своїм статутом *RT* подає новини не з журналістської позиції, а слугуючи інтересам міжнародної політики Росії [11].

У Молдові влада також заборонила мовлення на території своєї країни ще одного з російських пропагандистських телеканалів – «Россія 24». Відповідне рішення ухвалила Координаційна рада з телерадіомовлення 27 травня 2015 р. Фахівці Координаційної ради здійснювали моніторинг програм російського телеканалу, що виходили в прайм-тайм (між 19:00 та 23:00). У його роботі були помічені грубі порушення Європейської конвенції з прав людини, а також конституції Молдови, регламенту її Центрвиборчкому щодо висвітлення виборів та Кодексу про телебачення і радіо. Окремо «дісталось» «Россії 24» і за скандально відомий пропагандистський фільм «Крым. Путь на родину». Згідно зі звітом Координаційної ради, в ньому використовувалося безліч «агресивних формулювань», які мають антидержавну спрямованість щодо України. Крім того, експерти наголосили на наявності в програмі численних ознак

грубої маніпуляції громадською думкою: автори картини свідомо перекручували факти, виставляючи Україну в негативному світлі, а Росію – в позитивному. Програми «России 24» щодо самої Молдови також неодноразово порушували законодавство цієї країни. Зокрема, об'єктом критики експертів став спеціальний репортаж «Между двух огней», присвячений життю так званої Придністровської республіки – сепаратистського регіону Молдови, що існує виключно завдяки російським окупаційним військам. Також «Россия 24» порушувала законодавство Молдови в Гагаузії, грубо втручаючись у виборчий процес, коли відверто підтримувала на виборах глави автономії проросійського кандидата Ірину Влах [12].

А у вересні 2015 р. кілька молдавських неурядових організацій у сфері мас-медіа вимагали від Координаційної ради з телебачення і радіо заборонити ретрансляцію на території Молдови й інших інформаційних та політичних програм російського телебачення. Підставою для такого звернення стало те, що в інформаційних та інформаційно-аналітичних програмах російського телебачення грубо порушується принцип об'єктивності, соціально-політичної рівноваги й неупередженості під час подання інформації. Організації також вимагають ретельніше здійснювати моніторинг ретрансльованих у країні телеканалів РФ, оскільки, за оцінками експертів, багато операторів порушують розпорядження Координаційної ради про заборону на ретрансляцію політичних шоу з цієї держави [13].

У Великій Британії національний регулятор медіа-простору *Ofcom* наказав закрити окрему програму каналу російського телеканалу *RT – The Truthseeker* («Правдолюбець») за брехню. Підставою для цього стало звернення *BBC* до *Ofcom* після трансляції випуску програми «Правдолюбця», у якому *BBC* обвинувачувався у тому, що канал інсценував хімічну атаку в Сирії та піддав цифровій обробці слова одного з інтерв'юєрів. Розглянувши справу, регу-

лятор постановив, що зазначена програма *RT* «вводить в оману». Крім того, *Ofcom* звинуватив російський телеканал у тому, що мовник «несправедливо обійшовся» з *BBC*, не давши змоги відповісти на звинувачення до виходу програми в ефір. Британський регулятор також виявив порушення ще в одному з випусків програми російського телеканалу, у якому розповідалося про «геноцид у Східній Україні» та стверджувалося, що український уряд «навмисно бомбить мирних жителів у східній частині країни, вбиває та піддає тортурам журналістів і розпинає немовлят». Згідно з рішенням *Ofcom* цей випуск програми є також «незбалансованим та необ'єктивним». Як наслідок, програму *The Truthseeker* було скасовано, а всі попередні випуски вилучені з веб-сайту [14].

Ще одним методом боротьби з російською пропагандою у деяких країнах стало введення штрафів. Зокрема, у Литві з жовтня 2015 р. набули чинності поправки до Закону про інформування суспільства, які дозволяють карати за пропаганду війни, заклики до зміни конституційного ладу чи зазіхання на суверенітет країни ретрансляторів такої інформації незалежно від місця їх реєстрації. Штраф за такі дії може досягати 3 % річного доходу. У пояснювальному листі до поправок зазначалося, що російські телепрограми, у яких демонструється пропаганда, постійно дивляться 15 % жителів Литви. Також закон забороняє на рік державні дотації мас-медіа, які публікуватимуть пропаганду на підтримку війни і заклики до зміни конституційного ладу. А Комісія з радіо- та телемовлення зможе вживати оперативних заходів проти таких мас-медіа [15].

Крім зазначеного, литовська Комісія з питань радіо- та телемовлення зобов'язала всіх діючих у Литві ретрансляторів перевести телеканал «Россия-РТР» («РТР-Планета») за підбурювання до війни і розпалювання нетерпимості в пакети каналів, які можна дивитися тільки за додаткову плату. Таке рішення комісія ухвалила 8 грудня 2015 р. одностайно. Зобов'язання ретранслю-

вати цей канал клієнтам за новими умовами діятиме протягом року. Крім того, згідно з рішенням Комісії буде заборонено субсидіювати додаткові пакети каналів, надавати їм фінансову підтримку або застосовувати стосовно них знижки, якщо до них увійде «РТР-Планета». Приводом для такого рішення Комісії стала програма каналу «РТР-Планета» «Недільний вечір з Володимиром Соловйовим» від 29 листопада 2015 р, у якій під час дискусії про збитий Туреччиною російський військовий літак звучали підбурювання до війни та розпалювання нетерпимості. Як зазначила комісія, це перше серйозне порушення, зафіксоване на ретрансльованих у Литві російських каналах за період з червня 2015 р. [16]

Також держави здійснюють певні обмежувальні заходи не лише до мас-медіа, а й до окремих російських журналістів. Так, ЄС включив до «чорного списку» не лише мас-медіа, які брали активну участь у пропагандистських зусиллях на підтримку анексії Криму з боку РФ і російської військової інтервенції в Україні (зокрема, «Газпром-медиа», телеканали «Россия», «Россия Сегодня», «Первый канал» та НТВ), а й окремих журналістів. Персоналізовані санкції ЄС поширюються на Дмитра Кисельова, Михайла Леонтьєва, Іраду Зейналову і Михайла Гусмана [17].

Низка держав також вводять обмеження для певних російських журналістів. Зокрема, Молдова у вересні 2015 р. знімальній групі російського телеканалу *Lifenews* заборонила в'їзд у країну через відсутність акредитації. Пізніше Молдова відмовила двом російським журналістам телеканалу «Россия 24» у в'їзді на свою територію, які прибули начебто для висвітлення футбольного матчу між збірними Росії і Молдови, оскільки вони не лише не мали ніякого стосунку до спортивної журналістики, а й тенденційно висвітлюють події на Донбасі та в Криму [18]. Також із Молдови депортували кількох журналістів російських засобів масової інформації, відомих активною пропагандою

лінії Кремля, зокрема продюсера відео-агентства *Ruptly*, що є підрозділом телеканалу RT, Олексія Амелюшкіна [19]. Влада Естонії відмовила у в'їзді у свою країну співробітниці МІА «Россия сегодня» Марині Перекрестовій [20], а також затримала знімальну групу «Всероссийской государственной телевизионной и радиовещательной компании» (ВГТРК), якій анулювала візи у зв'язку з тим, що мета візиту в ЄС, яка зазначалася при отриманні віз, не збігалася з реальною [21]. Туреччина, своєю чергою, депортувала журналістів програми «Спеціальний кореспондент» телеканалу «Россия 1» на підставі «порушення правил діяльності іноземних журналістів у Турецькій Республіці» [22]. Приводом для цього стала відсутність у цих журналістів акредитації та дозволу на зйомку.

Проте нині держави намагаються діяти не лише за допомогою обмежувальних засобів. Зокрема, як зауважує представник Міністерства культури Латвії Андріс Мелаккаулс, ще одним із засобів протидії ворожій пропаганді є розвиток суспільного мовлення. Тому наразі в Латвії створюються нові канали, мовлення яких здійснюється в регіонах ближче до східного кордону, на них запущено російськомовні програми в різних жанрах, які, за словами експерта, є цікавими й для латиськомовної аудиторії. Також зараз готується старт мультимедійного проекту, що поєднуватиме ТБ, радіо та інтернет-контент, матеріали в якому виходитимуть латиською, російською і англійською мовами [10].

А в Естонії з 28 вересня 2015 р. Естонська національна телерадіомовна корпорація *ERR* запустила цілодобову трансляцію російськомовного телеканалу *ETV+*, цільовою аудиторією якого є чверть населення країни, для якої російська мова – рідна. Новий канал має протистояти кремлівській пропаганді. Естонський уряд сподівається, що новий телеканал дозволить «відтягнути» російськомовну публіку в Естонії від перегляду телеканалів з Москви, які населення дивиться як через супутни-

ки, так і в місцевих мережах. Крім цього, висловлюється надія, що *ETV+* будуть дивитися і глядачі в Росії, а також в інших країнах колишнього СРСР, для того щоб отримувати збалансовані новини. Ефірна сітка *ETV+* містить випуски новин, оригінальні шоу і передачі, а також художні та документальні фільми й телесеріали естонського та зарубіжного виробництва. На першому етапі планується виробляти близько 20–30 годин оригінальних передач на тиждень, а розширення спектра повноцінних телепрограм очікується через рік, до осені 2016 р. На реалізацію проекту естонською державою на початковому етапі виділено 2,5 млн євро. Передачі *ETV+* можна також дивитися в Інтернеті, на сайті каналу (*etvpluss.ee*), записи передач будуть доступні в архіві порталу протягом тривалого часу після ефіру. Плануються трансляції матеріалів у соціальних мережах (*Facebook*, *Вконтакте*, *YouTube*) [23].

Західні держави почали посилювати і власні іншомовні ресурси. Зокрема, реакцією на безпекові інформаційні виклики США стала активізація роботи в напрямі поліпшення якості роботи американських радіо- та телестанцій, що здійснюють мовлення за кордоном, а також «підтримка громадянського суспільства і незалежних ЗМІ в Євразії та Південно-Східній Європі». Як підтвердив на слуханнях у сенатському комітеті з іноземних справ Конгресу Сполучених Штатів заступник помічника держсекретаря США у справах Європи і Євразії Бенджамін Зіфф, Вашингтон планує нарощувати витрати на інформаційно-пропагандистську діяльність проти Росії. Як зазначив Б. Зіфф, у 2015 фінансовому році США виділили по лінії Держдепартаменту та агентства міжнародного розвитку (АМР) 66 млн дол. «на підтримку громадянського суспільства і незалежних ЗМІ в Євразії і Південно-Східній Європі». А у 2016 фінансовому році, який почався в США 1 жовтня 2015 р., асигнування на громадянське суспільство та мас-медіа в регіоні, що включає і РФ, мають збільшити-

ся на 26 % і досягти 83 млн дол. [24]. А у Великій Британії уряд планує виділяти до 85 млн фунтів на рік (майже 130 млн дол.) спеціального фінансування на розвиток Всесвітньої служби *BBC*. Це допоможе розширити діяльність *BBC* у Росії, Північній Кореї, на Близькому Сході і в Африці. Уряд спочатку виділить 34 млн фунтів (понад 51,5 млн дол.) у період 2016–2017 рр., а потім, починаючи з 2017–2018 рр., – 85 млн фунтів на рік на ТБ, онлайн та радіо. Наступний перегляд фінансування відбудеться у 2020 р. Таке фінансування має допомогти збільшити аудиторію *BBC* до півмільярда людей і «розширити доступ до новин та інформації». Аудиторія *BBC* наразі становить 308 млн осіб, досягти аудиторії у 500 млн *BBC* планує до 2022 р. [25].

Також варто зазначити, що нині не лише міжнародні організації та окремі країни, а й соціальні мережі (не з російською реєстрацією) намагаються боротися з поширенням неправдивих новин. *Facebook* впровадила нововведення: тепер користувачі мережі можуть поставити прапорці поруч із новинними повідомленнями, які, на їхню думку, є помилковими. Представники компанії вважають, що це допоможе боротися з поширенням неправдивої інформації в мережі. Однак повністю прибирати помилкові новини *Facebook* не планує, їх просто «братимуть на замітку», а повідомлення з посиланням на статтю, яка збере найбільшу кількість таких прапорців, буде обмежено в поширенні у новинній стрічці [26].

Також самотужки борються з російською пропагандою окремі редакції та журналісти. У цьому контексті варто згадати надзвичайно важливу вітчизняну ініціативу *StopFake* (<http://stopfake.org/>) та американську ініціативу *To inform is to influence* (<http://toinformistoinfluence.com>), які активно спростовують поширювані Кремлем «фейки».

Інноваційним досвідом боротьби з російською пропагандою стали і розслідування Саймона Островського, які він здійснював лише удвох з оператором для *Vice News*. Знімаючи наживо короткоме-

тражне документальне відео з місця подій (так зване «селфі») без прикрас та експертних думок, команда *Vice News* змогла залучити до перегляду непростих новин усі типи аудиторії, зокрема молодь [27].

Новим та ефективним механізмом, що стримує агресивну інформаційну кампанію РФ, стало використання громадської журналістики й максимально широке висвітлення подій у режимі онлайн. В умовах, коли російська сторона намагається створити виключно прийнятне для неї «постановочне» тло подій, онлайніві трансляції з місця подій із використанням інструментів на зразок *Stream-TV* дозволяють дезавувати більшість провокаційних заяв, а в окремих випадках – попередити провокації з боку озброєних осіб [28].

Висновки

Незважаючи на наявність у багатьох держав – членів ЄС різноманітних інструментів впливу в глобальному медіа-просторі, більшість із них виявилися не готовими до посилення інформаційно-пропагандистського впливу РФ та використання нею не притаманних демократіям засобів і методів інформаційно-психологічної боротьби. Тому реакцією на агресивні дії РФ у глобальному медіа-просторі став пошук нових способів та засобів протидії російській пропаганді. Наразі така робота здійснюється як у межах міжнародних організацій, так і окремими країнами.

Зокрема, ЄС розробив план протидії російській пропаганді, який передбачає боротьбу за допомогою «позитивної» інформації та підвищення популярності Євросоюзу на пострадянському просторі. Також ЄС планує підтримувати незалежні російськомовні мас-медіа у країнах ЄС, Східного партнерства і РФ та запустити власний російськомовний телеканал, що має на меті зробити вільну

інформацію доступною для Росії та російськомовної меншини в країнах ЄС. Важливими напрямками боротьби з російською пропагандою в країнах ЄС визначено підготовку фахових журналістів і викриття дезінформації, яка надходить з-за кордону.

Окремі держави власними зусиллями також намагаються боротися з російською пропагандою. Так, у Фінляндії створено спеціальну робочу групу, яка має на меті сформувати єдину картину «інформаційних операцій проти Фінляндії».

Вдаються деякі держави й до більш радикальних заходів у боротьбі з російською пропагандою, зокрема припиняють ретрансляцію російських каналів (Латвія та Молдова) чи забороняють трансляцію окремих передач, що можуть шкодити їхнім національним інтересам (Велика Британія). Також одним із методів боротьби з російськими негативними інформаційно-психологічними впливами у деяких країнах стало введення штрафів до ретрансляторів інформації (незалежно від місця їх реєстрації), які здійснюють пропаганду війни, закликають до зміни конституційного ладу чи зазіхають на суверенітет країни.

Крім того, держави вживають певних обмежувальних заходів не лише до мас-медіа, а й до окремих російських журналістів. Так, ЄС та низка держав включили до «чорного списку» окремих журналістів, які брали активну участь у пропагандистських зусиллях на підтримку анексії Криму з боку РФ і російської військової інтервенції в Україні. Ще одним із засобів протидії ворожій пропаганді є розвиток та посилення іншомовних ресурсів.

Нині не лише міжнародні організації чи окремі країни, а й окремі інтернет-проекти (*StopFake*, *To inform is to influence* та ін.) і соціальні мережі (зокрема, *Facebook*) намагаються боротися з поширенням неправдивих новин з боку РФ.

Список використаних джерел

1. *Rettman A.* EU drafts plan on Russia's media 'misuse' / Andrew Rettman // *Euobserver.com*. – 2015. – 23 JUN [Електронний ресурс]. – Ре-

References

1. *Rettman A.* EU drafts plan on Russia's media 'misuse' *Euobserver.com*, 2015, 23 JUN [Retrieved from <https://euobserver.com/foreign/129247>

жим доступу: <https://euobserver.com/foreign/129247>

2. *Представники 35 держав об'єднуються заради протидії пропаганді РФ* // Експрес онлайн. – 2015. – 10 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2015/09/10/151118-predstavnyky-35-derzhav-obyednayutsya-zarady-protydiyi-propagandi-rf>

3. *У Варшаві 35 країн домовилися боротися з російською пропагандою* // Укрінформ. – 2015. – 11 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/1883076-u-varshavi-35-kraiin-domovilisya-borotitsya-z-rosiyskoyu-propagandoyu-2094170.html>

4. *Вице-президент Freedom House: Російській пропаганді є що протиставити* // Media Sapiens. – 2015. – 22 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/vitseprezident-freedom-house-rosiyskiy-propagandi-e-scho-protistaviti/>

5. *Rettman A. EU hiring 'myth-busters' on Russian propaganda* / Andrew Rettman // Euobserver.com. – 2015. – 16 APR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://euobserver.com/foreign/128352>

6. *США виділять 500 000 доларів на проект з протидії пропаганді РФ* // Media Sapiens. – 2015. – 11 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/media-law/government/ssha-vidilit-500-000-dolariv-na-proekt-z-protidii-propagandi-rf/rbc.ua>

7. *Фінляндія створила групу з протидії російській пропаганді* // Корреспондент.net. – 2015. – 26 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/3508285-finlandiia-stvoryla-hrupu-z-protydii-rosiiskii-propahandi>

8. *Соколовська Н. Як Грузія та Литва звільнилися від впливу російської пропаганди* // Наталія Соколовська // Deutsche Welle. – 2014. – 4 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/як-грузія-та-литва-звільнилися-від-впливу-російської-пропаганди/a-17828009>

9. *Литва зупиняє ретрансляцію Ren TV, висунула ультиматум РТР та НТВ* // Європейська правда. – 2015. – 7 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/01/7/7029422/>

10. *Толокольнікова К. Латвія, Польща та Естонія: декілька порад з інформполітики* / Катерина Толокольнікова // Media Sapiens. – 2015. – 8 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/media-law/government/latviya-polscha-ta-estoniya-dekilka-porad-z-informpolitiki/>

11. *В Латвії відмовилися реєструвати агентство Кисельова «Росія сьогодні»* // ЗІК. – 2015. – 28 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/news/2015/08/28/v-latvii-vidmovylsya-reiestruvaty-agentstvo-kyselova-rosiya-sogodni_619873

12. *У Молдові заборонили російське телебачення* // Ukr.Media. – 2015. – 28 травня [Елек-

2. *Predstavnyky 35 derzhav obyednayutsya zarady protydiyi propahandi RF* [Representatives of 35 countries will unite for the sake of combating Russian propaganda]. - Ekspres onlayn - Ekspres online, 10.09.2015. Retrieved from <http://expres.ua/news/2015/09/10/151118-predstavnyky-35-derzhav-obyednayutsya-zarady-protydiyi-propagandi-rf> [in Ukrainian].

3. *U Varshavi 35 krayin domovylsya borotysya z rosiyskoyu propahandoyu* [35 countries agreed to fight Russian propaganda in Warsaw]. Ukrinform, 11.09.2015. Retrieved from <http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/1883076-u-varshavi-35-kraiin-domovilisya-borotitsya-z-rosiyskoyu-propagandoyu-2094170> [in Ukrainian].

4. *Vitse-prezydent Freedom House: Rosiyskiy propahandi ye shcho protystavyty* [35 countries agreed to fight Russian propaganda in Warsaw]. - Media Sapiens, 22.10.2015. Retrieved from: <http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/vitseprezident-freedom-house-rosiyskiy-propagandi-e-scho-protistaviti/> [in Ukrainian].

5. *Rettman A. EU hiring 'myth-busters' on Russian propaganda*. Euobserver.com. ,2015, 16. APR. Retrieved from <http://euobserver.com/foreign/128352>

6. *SshA vydilyat 500 000 dolariv na proekt z protydiyi propahandi RF* [The USA will allocate 500,000 dollars for the project to combat Russian propaganda]. Media Sapiens, 11.08.2015. Retrieved from <http://osvita.mediasapiens.ua/media-law/government/ssha-vidilit-500-000-dolariv-na-proekt-z-protidii-propagandi-rf/rbc.ua> [in Ukrainian].

7. *Finlyandiya stvoryla hrupu z protydiyi rosiyskiy propahandi* [Finland has established a group to combat Russian propaganda]. Korrespondent.net., 26.04.2015. Retrieved from <http://ua.korrespondent.net/world/3508285-finlandiia-stvoryla-hrupu-z-protydii-rosiiskii-propahandi> [in Ukrainian].

8. *Sokolovska N. Yak Hruziya ta Lytva zvilnylysya vid vplyvu rosiyskoyi propahandy* [As Georgia and Lithuania retired from the influence of Russian propaganda]. Deutsche Welle, 04.08.2014. Retrieved from <http://www.dw.com/uk/yak-hruziya-ta-lytva-zvilnylysya-vid-vplyvu-rosiyskoyi-propahandy/a-17828009> [in Ukrainian].

9. *Lytva zupynyaye retranslyatsiyu Ren TV, vysunula ultymatum RTR ta NTV* [Lithuania stopped broadcasting Ren TV, put forward an ultimatum RTR and NTV]. Yevropeyska pravda - European truth, 07.01.2015. Retrieved from <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/01/7/7029422/> [in Ukrainian].

10. *Latviya, Polshcha ta Estoniya: dekilka porad z informpolityky* [Latvia, Poland and Estonia: a few tips on Information Policy]. Media Sapiens, 08.10.2015. Retrieved from <http://osvita.mediasapiens.ua/media-law/government/latviya-polscha-ta-estoniya-dekilka-porad-z-informpolitiki/>

11. *Latviyi vidmovylsya reyestruvaty ahentstvo Kyselova «Rosiya s'ohodni»* [Kiselyov's agency "Russia Today" refused to regis-

тронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/world/237449/>

13. У Молдові вимагають заборонити російську пропаганду на ТВ // Телекритика. – 2015. – 9 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/go_telek/2015-12-09/112756

14. Британський регулятор наказав закрити програму «Правдолюбець» російського каналу RT за брехню // Телекритика. – 2015. – 21 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/svit/2015-09-21/111428>

15. У Литві ЗМІ за пропаганду війни каратимуть штрафами // Media Sapiens. – 2015. – 5 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/u_litvi_zmi_za_propagandu_viyini_karatimut_shtrafami/

16. Литва зробила платним російський телеканал «РТР-Планета» через підбурювання до війни // Media Sapiens. – 2015. – 9 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/litva_zrobila_platnim_rosiyskiy_telekanal_rtrplaneta_cherez_pidburyuvannya_do_viyini/

17. ЗМІ: ЄС склав новий «чорний список» громадян Росії – майже все вище політичне керівництво країни // NEWSru.ua. – 2014. – 9 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newsru.ua/world/09apr2014/spisok_es.html

18. Молдова заборонила в'їзд двом російським пропагандистам з «Россия-24» // Вголос. – 2015. – 8 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vgoles.com.ua/news/moldova_zaboronyla_vizd_dvom_rosiyskym_propagandystam_z_rossyua24_194602.html

19. Із Молдови депортували російських журналістів // Крим реалії. – 2015. – 7 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.krymr.com/archive/news-uk/20141201/16928/16928.html?id=27231714>

20. Естонія заборонила в'їзд журналістці «Россия сегодня» // Європейська правда. – 2015. – 14 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/09/14/7038239/>

21. Російських журналістів не пустили в Європу // Сьогодні. – 2015. – 16 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/world/rossiyskih-zhurnalystov-ne-pustili-v-evropu-658623.html>

22. Туреччина депортувала журналістів телеканалу «Росія 1». МЗС РФ обурене // Media Sapiens. – 2015. – 9 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/turechchina_deportovala_zhurnalystiv_telekanalu_rosiya_1_mzs_rf_oburene/

23. Естонці першими запустили обіцяний раніше телеканал російською // TV-SAT. – 2015. – 28 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tv-sat.at.ua/forum/7-5-52#49084>

24. У 2015 році США виділили на підтримку громадянського суспільства і незалежних ЗМІ в Євразії і Південно-Східній Європі 66 млн дол.

ter in Latvia] – ZIK, 28.09.2015. Retrieved from http://zik.ua/news/2015/08/28/v_latvii_vidmo_vylsya_reiestruvaty_agentstvo_kyselova_rosi_ua_sogodni_619873 [in Ukrainian].

12. U Moldovi zaboronyly rosiyske telebachennya [Russian television banned in Moldova]. Ukr.Media, 28.05.2015. Retrieved from <https://ukr.media/world/237449/> [in Ukrainian].

13. U Moldovi vymahayut zaboronyty rosiysku propahandu na TB [Russian propaganda need to ban on TV in Moldova] Telekrytyka – Telecritic, 09.12.2015. Retrieved from http://www.telekritika.ua/go_telek/2015-12-09/112756 [in Ukrainian].

14. Brytanskyi rehulyator nakazav zakryty prohramu «Pravdolyubets» rosiyskoho kanalu RT za brekhnyu [The British regulator ordered to close program "The Truthseeker" of Russian channel RT for lying] Telekrytyka – Telecritic, 21.09.2015. Retrieved from <http://www.telekritika.ua/svit/2015-09-21/111428> [in Ukrainian].

15. U Lytvi ZMI za propahandu viyny karatymut shtrafami [The media will be punished by fines of war propaganda in Lithuania]. Media Sapiens, 05.10.2015. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/u_litvi_zmi_za_propagandu_viyini_karatimut_shtrafami/

16. Lytva zrobyla platnym rosiyskyy telekanal «RTR-Planeta» cherez pidburyuvannya do viyny [Lithuania had paid the Russian TV channel "RTR-Planet" by inciting war]. Media Sapiens, 09.12.2015. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/litva_zrobila_platnim_rosiyskiy_telekanal_rtrplaneta_cherez_pidburyuvannya_do_viyini/ [in Ukrainian].

17. ZMI: YeS sklav novyy «chornyy spysok» hromadyan Rosiyi – vse vyshche politychne kerivnytstvo krayiny [Media: The EU has mayzhe made a new "black list" of Russian citizens – almost all top political leadership]. NEWSru.ua, 09.04.2014. Retrieved from http://www.newsru.ua/world/09apr2014/spisok_es.html [in Ukrainian].

18. Moldova zaboronyla vyizd dvom rosiyskym propahandystam z «Rossyia-24» [Moldova banned the entry of two Russian propagandists of the "Russia-24"]. Vholos – Loudly, 08.10.2015. Retrieved from http://vgoles.com.ua/news/moldova_zaboronyla_vizd_dvom_rosiyskym_propagandystam_z_rossyia24_194602.html [in Ukrainian].

19. Iz Moldovy deportuvaly rosiyskykh zhurnalystiv [Moldova banned the entry of two Russian propagandists of the "Russia-24"]. Krym realiyi – Crimean realities, 07.09.2015. Retrieved from <http://ua.krymr.com/archive/news-uk/20141201/16928/16928.html?id=27231714> [in Ukrainian].

20. Estoniya zaboronyla vyizd zhurnalistsi «Rossyia sehodnya» [Estonia has banned the entry of journalist "Russia Today"]. Yevropeys'ka pravda – European truth, 14.09.2015. Retrieved from <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/09/14/7038239/> [in Ukrainian].

21. Rossiyskykh zhurnalystov ne pustily v Evropu [The Russian journalists were not allowed in the Europe]. Segodnya – Today, 16.10.2015. Retrieved from <http://www.segodnya.ua/world/rossiyskih-zhurnalystov-ne-pustili-v-evropu-658623.html> [in Russian].

ZN,UA. – 2015. – 4 листопада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/WORLD/ssha-mayut-namir-zbilshiti-vitrati-na-protidiyu-propagandi-rosiyi-189945.html>

25. *Vsesvitnia* служба BBC отримає фінансування від уряду Британії // Media Sapiens. – 2015. – 24 листопада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/vsesvitnya_sluzhba_vvs_otrimae_finansuvannya_vid_uryadu_britanii/

26. *Facebook* буде боротися з поширенням неправдивих новин // Єдність. – 2015. – 21 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ednist.info/news/6691>

27. *Швадчак Н.* Репортер Vice News Саймон Островський про те, як він довів присутність російських військових в Україні за допомогою селфі / Надія Швадчак // Телекритика. – 2015. – 21 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-osvita/2015-12-21/112809>

28. *Щодо* інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (за результатами подій 1–2 березня 2014 року): аналіт. записка. – К.: НІСД, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1476/>

22. *Turechchyna* deportovala zhurnalistiv telekanalu «Rosiya 1». MZS RF oburene [Turkey deported journalists from channel "Russia 1". The Minister of Foreign Affairs of Russia is indignant]. Media Sapiens, 09.12.2015. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/turechchina_deportovala_zhurnalistiv_telekanalu_rosiya_1_mzs_rf_oburene/ [in Ukrainian].

23. *Estontsi* pershymy zapustyly obitsyanyy ranishe telekanal rosiyskoyu [Estonians launched the first earlier promised Russian TV channel]. TV-SAT, 28.09.2015. Retrieved from <http://tv-sat.at.ua/forum/7-5-52#49084> [in Ukrainian].

24. *U 2015 rotsi* SShA vydilyly na pidtrymku hromadyans'koho suspilstva i nezaleznykh ZMI v Yevraziyi i Pivdenno-Skhidnyy Yevropi 66 mln dol. [BBC World Service receives funding from the British government]. ZN,UA., 04.11.2015. Retrieved from <http://dt.ua/WORLD/ssha-mayut-namir-zbilshiti-vitrati-na-protidiyu-propagandi-rosiyi-189945.html> [in Ukrainian].

25. *Vsesvitnya* sluzhba VVS otrymaye finansuvannya vid uryadu Brytaniyi [BBC World Service receives funding from the British government]. Media Sapiens., 24.11.2015. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/vsesvitnya_sluzhba_vvs_otrimae_finansuvannya_vid_uryadu_britanii/ [in Ukrainian].

26. *Facebook* bude borotysya z poshyrennyam nepravdyvykh novyn [Facebook will deal with the spread of the false news]. Yednist' – Unity, 21.01.2015. Retrieved from <http://www.ednist.info/news/6691> [in Ukrainian].

27. *Shvadchak N.* Reporter Vice News Saymon Ostrovskyy pro te, yak vin doviv prysutnist' rosiyskykh viyskovykh v Ukrayini za dopomohoyu selfi [Vice News reporter Simon Ostrovsky about how he proved the Russian military presence in Ukraine through selfie]. Telekrytyka – Telecritic, 21.12.2015. Retrieved from <http://www.telekritika.ua/media-osvita/2015-12-21/112809> [in Ukrainian].

28. *Shchodo* informatsiyno-psykholohichnoyi skladovoyi ahresiyi Rosiyskoyi Federatsiyi proty Ukrayiny (za rezul'tatamy podiy 1–2 bereznya 2014 roku) [About the information-psychological component of Russian aggression against Ukraine (as a result of events 1–2 March 2014): analytical note] – NISS, 2014. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1476/> [in Ukrainian].